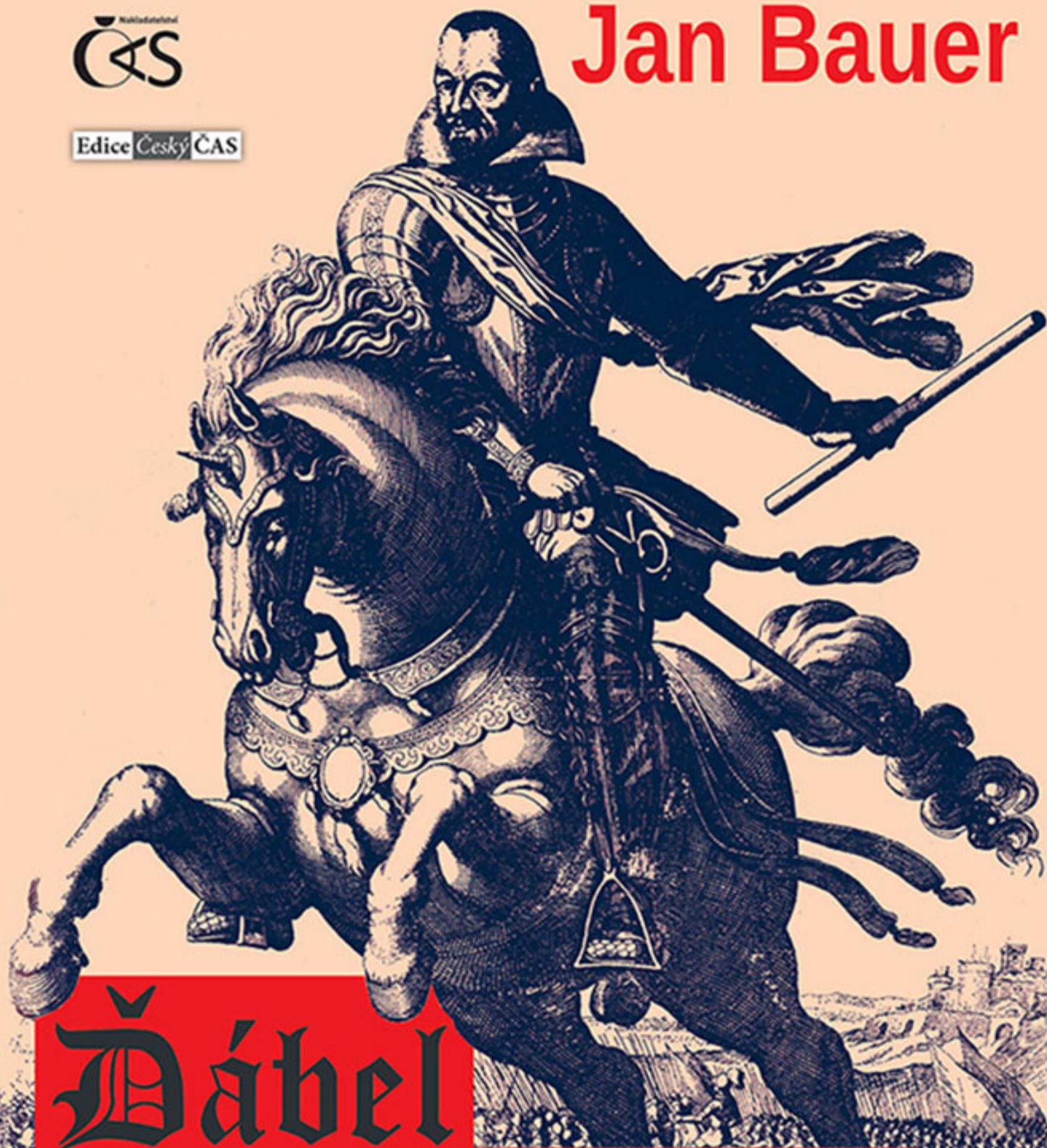

MultiMedia
ČAS

Edice Český ČAS

Jan Bauer

Ďábel v VALDŠTEJN

Pozoruhodný osud vévody frýdlantského

Jan Bauer

Ďábel Valdštejn

**Pozoruhodný osud
vévody frýdlantského**

Edice **Český ČAS**

Jan Bauer

Đábel Valdštejn

**Pozoruhodný osud
vévody frýdlantského**

Copyright © Jan Bauer, 2017

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2017

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Šulcová, 2017

© Nakladatelství ČAS, www.nakladatelstvicas.cz, 2017

ISBN 978-80-7475-179-0

PŘEDMLUVA

Jen málokteré postavě našich dějin se dostalo takové pozornosti historiků, spisovatelů, amatérských badatelů, malířů a dokonce i hudebních skladatelů jako frýdlantskému vévodovi a generalissimovi císařských vojsk Albrechtovi z Valdštejna. Jeho vskutku mimořádný a dramatický osud, který jako by předem narýsoval horoskop významného astronoma, matematika a tehdy také astrologa Johanna Keplera, nás dodnes nepřestává vzrušovat. Zdá se, že je naplněn podivuhodným tajemstvím. Máloco tak fascinuje jako Valdštejnův závratný vzestup až do nejvyšších pater světské moci a slávy, po němž následuje strmý pád s cejchem zrádce a vyvrhele. Měl oprávněnou šanci stát se největším vojevůdcem třicetileté války, údajně sahal i po české královské koruně, skončil však jako „*notorický říšský rebel*“, pro něhož neexistoval jiný trest než zákeřná smrt z rukou irského žoldněře. Jaká látka pro spisovatele hledající dramatické téma! Jaká záhada pro zvědavé historiky!

Každopádně Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna, jak znělo celé jeho jméno, svým posmrtným věhlasem daleko překročil české hranice. Už v roce 1639 o něm napsal hru anglický dramatik Henry Glapthorne, o rok později vytvořil jeho první německý životopis dějepisec Johann Hermann Hagelgans a v roce 1643 vydal Valdštejnův životopis italský spisovatel a voják hrabě Galeazzo Gualdo Priorato. O frýdlantském vévodovi zamýšlel napsat rozsáhlou básnickou skladbu také proslulý svůdce, dobrodruh a spisovatel Giacomo Casanova v době, kdy v závěru svého pozoruhodného života

působil jako knihovník na zámku v Duchcově. Měla se jmenovat Albertiáda a autor ji chtěl věnovat svému zaměstnavateli hraběti Josefu Valdštejnovi, který byl vzdáleným potomkem slavného vojevůdce. Skutečný literární pomník však tomuto českému šlechtici s podivuhodnými osudy zbudoval v letech 1798 až 1799 velký básník německého romantismu Friedrich Schiller svou dramatickou trilogií Valdštejnův tábor, Piccolominiové a Valdštejnova smrt.

Ale to jsme uvedli opravdu pouze namátkou několik málo děl z nepřehledného množství těch, která se vztahují k osobnosti frýdlantského vévody. Vždyť jen do roku 1910 prý obsahovala valdštejnská bibliografie přes dva a půl tisíce titulů! A to ještě nebyly spočítány všechny práce, které byly o tomto ctižádostivém hochštaplerovi, bezskrupulózním chamtivci, chladném intrikánovi a nadmíru schopném vojevůdci sepsány ve 20. století. Z těch zásadních zmiňme alespoň díla rakouského historika Heinricha von Srbika, německého historika Golo Manna, syna spisovatele Thomase Manna, a práce plejády předních českých historiků – Antónína Gindelyho, Josefa Pekaře, Zdeňka Kalisty, Josefa Janáčka či Josefa Polišenského.

Von Srbik dokonce neváhal udělat z českého šlechtice Velkoněmce a napsal o něm: „... *Poté, co byl v Chebu zavražděn, uvědomil si německý národ vnitřní velikost tohoto muže.*“ A tak vinou této zcela falešné interpretace nakonec došlo k tomu, že Valdštejnovo jméno nesla za 2. světové války jedna divize SS (Wallenstein).

Naproti tomu historik Zdeněk Kalista jasně potvrdil, že „*Valdštejn byl Čechem... Čechem z českého rodu, jehož příslušníci se s důraznou hrdostí hlásili ke svému češství. Celá jeho životní dráha, celý jeho osud kotví podstatnými svými momenty, nejdůležitějšími svými roz-*

hodnutími v české půdě, v domácích poměrech, okolnostech domácího prostředí...“

Na Valdštejnovi je cosi, co nás fascinuje dodnes. V každém případě byl výjimečnou osobností s výjimečným osudem. Můžeme ho litovat a také mu můžeme škodolibě přát to, jak nakonec dopadl. Ostatně už jeho současník a bývalý švagr Karel starší ze Žerotína okomentoval jeho tragický konec slovy: *„Jaký strom, takové ovoce, jaké dílo, taková záplata, jaká služba, taková odměna.“*

Sám se přiznávám, že když jsem byl nakladatelem vyzván, abych o Valdštejnovi napsal knihu – ostatně sám jsem mu před lety věnoval román Hvězda Valdštejnova srdce, který přes jeho sladkobolný název počítám ke svým nejlepším –, ocitl jsem se na rozpacích. Na jednu stranu jsem byl nadšen výjimečnou příležitostí věnovat se této mimořádné osobnosti, ale na druhou jsem měl obavy, zda jsem po všech těch slavných autorech hoden tohoto nemalého úkolu. Nakonec, po zvážení všech okolností, jsem se toho ujal, byť s vědomím vlastní nedostatečnosti. Proto ode mne nečekejte objevnou historickou práci, k tomu se necítím být povolán. Mou ctižádostí bylo jen a pouze napsat populární životopis jednoho proslulého českého šlechtice s nezbytným přihlédnutím k pohnutým událostem oné doby. Nic víc a nic méně.

PŮVOD RODU VALDŠTEJNŮ

Nejstarším známým předkem Valdštejnů byl patrně Markvart, komorník českého knížete a od roku 1158 krále Vladislava II., v dochovaných listinách uváděný k roku 1148. Právě on propůjčil své jméno rozrodu Markvarticů, podobně jako například Vítek z Prčice, stolník téhož krále Vladislava II., rozrodu Vítkovců. Nebyla to náhoda, vždyť z nejbližších družiníků českých panovníků se tehdy rekrutovaly zakladatelské osobnosti významných šlechtických rodů.

Markvartici se usazovali v Pojizeří, kde také vyrostly jejich první hrady. Jedním z nich byl Valdštejn, původně nazývaný tehdy módně německy Waldenstein (Lesní kámen), jehož zakladatelem byl zřejmě Markvartic Jaroslav z Hrušnice, purkrabí na saském Königsteinu a později na hradu v Boleslavi. Valdštejn byl zbudován na skalách uprostřed hlubokých lesů v samém srdci Českého ráje někdy koncem 13. století. První písemná zmínka o něm je však až z roku 1304 na listině, kterou král Václav II. potvrzuje dědičná práva k hradu Štěpanici Janovi z Valdštejna. Je ovšem dlužno dodat, že tento Jan byl jedním z šesti synů Zdeňka z Valdštejna, syna zakladatele hradu Jaroslava z Hrušnice.

Právě se Zdeňkem z Valdštejna je spojena oblíbená rodová pověst, podle níž tento velmož přivedl na křížové tažení krále Přemysla Otakara II. proti pohanským Prusům svých čtyřiašest synů, vesměs statných bohatýrů. Ve skutečnosti jich tolik být nemohlo, nicméně Valdštejnové se touto pověstí později rádi chlubívali, aby dokazovali plodnost, statečnost a starobylost svého rodu. Shodně

s ostatními Markvartici měl tento rod původně v erbu jednoocasého lva. Později však Valdštejnové přijali jako svůj erb čtvrcený štít, na němž se střídali zlatí a modří lvi na opačně zbarvených polích. O svou rodovou kolébku, hrad Valdštejn, však poměrně brzy přišli. Někdy kolem roku 1382 ho Jindřich z Valdštejna, pán města Turnova, prodal svým příbuzným pánům z Vartemberka.

Navzdory zmíněné pověsti a honosnému erbu se zpočátku Valdštejnové příliš neprosazovali ve dvorských a církevních úřadech. Olomoucký biskup Jan z Valdštejna, zastávající toto postavení v letech 1303 až 1311, byl spíše výjimkou. Za husitských válek se do historie zapsal Hašek z Valdštejna, který byl jako katolický šlechtic nejprve v roce 1420 zajat v bitvě pod Vyšehradem, v zajetí však přešel na stranu kališníků a stal se hejtmanem polního vojska pražanů. Další zajímavou postavou v té době už silně rozvětveného

Zřícenina hradu Valdštejn na kresbě z 19. století

rodu byl v 16. století vzdělaný Hanibal z Valdštejna, rektor univerzity ve Frankfurtu nad Odrou a stoupenec náboženské reformace. Zdeněk Brtnický z Valdštejna z moravské rodové větve, které patřily hrad Brtnice a Moravské Budějovice, se za stavovského povstání v letech 1618 až 1620 stal členem direktoria a komorníkem „zimního krále“ Fridricha Falckého. Po porážce stavovského vojska na Bílé hoře byl původně odsouzen k smrti a ztrátě svého majetku, ale nakonec se popravě vyhnul a po dvou letech zemřel v žaláři.

Henyk z Valdštejna z dobrovické větve rodu založil v roce 1610 v Dobrovici tiskárnu, v níž vydával latinské humanistické spisy a česká náboženské knihy. Skandál vyvolalo vydání protihabsburského pamfletu, který sepsal Václav Mágrle ze Sobišku. Celá záležitost skončila před soudem a nakonec uvězněním tiskaře Ondřeje Mizery, na něhož oba obvinění – Valdštejn a Mágrle – všechno svedli. Henyk sice tiskaře z vězení dostal, ale jen proto, aby ho dal tajně popravit, a pak o něm tvrdil, že zmizel. Po porážce stavovského povstání uprchl Henyk z Valdštejna do Saska a po několika letech byl i s manželkou v Míšni kýmisi otráven.

V jakém postavení byli Valdštejnové v 16. století, o tom přesvědčivě vypovídá renomovaný historik Josef Janáček: *„O starobylosti rodu pánů z Valdštejna sice nikdo nevyslovil pochybnosti, neobjevovala se však mezi nimi žádná pozoruhodnější osobnost a ani aktivnější účast Viléma z Valdštejna a na Rychmburce a Jiřího z Valdštejna na Hostinném v odboji českých stavů proti králi Ferdinandovi I. roku 1547 nic nezměnila na skutečnosti, že se s žádnou větví valdštejnského rodu na předních místech ve veřejném životě v Čechách nepočítalo. Stagnace rodu, z níž se vymykala jen větev moravských Valdštejnů s hlavním sídlem na Brtnici, měla dlouhodobé účinky a souvisela i s jeho málo utěšenou hospodářskou situací.“*

Erb rodu Valdštejnů

Podle soupisu majetku české šlechty pro daňové účely z roku 1557 patřilo Valdštejnům mezi zdejšími rody až devatenácté místo, a i to byl poněkud zkreslující pohled. Vždyť sčítal majetek celkem deseti valdštejnských rodin, které však nehosподаřily společně, ale každá pro sebe. Vedle nejbohatších rodů, jako byli tehdy Rožmberkové, Pernštejnové, Trčkové z Lípy, páni z Hradce nebo Smiřičtí byli Valdštejnové vlastně úplně chudáky. Není divu, že tato neradostná okolnost nemohla nepoznamenat největší postavu rodu, Albrechta z Valdštejna, a její příchod na scénu dějin.

MLÁDÍ A ZRÁNÍ ALBRECHTA Z VALDŠTEJNA

„Nebe Valdštejnovi požehnaló šlechtickým původem a při zrození mu dalo touhu po slávě. Je totiž pravda, že sláva rodu naplňuje srdce, že ušlechtilost předků probouzí šlechetného ducha a zákonitě vede člověka k tomu, aby svým jednáním ukázal, že je svého rodu stále hoden. Albrecht... si předsevzal velké cíle a zrodily se v něm velké ideje, v něž zprvu věřil jen on,“ píše italský spisovatel, voják a také diplomat hrabě Galeazzo Gualdo Priorato v nejstarším životopise Albrechta z Valdštejna z roku 1643, tedy vydaném pouhých devět let po vévodově smrti.

Třebaže se autor mohl opřít o vzpomínky těch, kteří Valdštejna osobně znali, příčiny jeho úžasné ctižádnosti spíše zamlžil. Jestli k ní měl mladý Albrecht Václav Eusebius nějaké pohnutky, vyplynuly nejspíše z chudého prostředí heřmanické tvrze, kde se 14. září 1583 narodil. Rozpor mezi starobylostí rodu a podmínek, v nichž prožil útlé mládí, pro něho musel představovat výraznou motivaci. Albrechtův otec Vilém z Valdštejna se sice oženil s Markétou Smiřickou z náchodské větve rodu Smiřických, tedy s nevěstou z velmi bohaté rodiny, ale očekávaný prospěch z tohoto sňatku se nedostavil. Markéta, Albrechtova matka, žádný nárok na obrovský smiřický majetek neměla. Přitom Vilémovi z Valdštejna patřila jen nevelká tvrz v Heřmanicích a sedm vesnic v jejím okolí s pouhými 92 poddanými v chudém a kamenitém Podkrkonoší. A to bylo

zatraceně málo. Jen dlouhá rodová historie a pyšný erb mohly připomínat postavení valdštejského rodu a v malém Albrechtovi zasívat přesvědčení, že musí svůj osud zásadně změnit, nemá-li až nadosmrti jen paběrkovat a živořit.

Už v jeho deseti letech mu zemřela matka Markéta a o dva roky později ji následoval na onen svět i otec Vilém. Ještě před tím nechal v Heřmanicích sepsat svou poslední vůli, v níž Albrechta jako jediného syna ustanovil hlavním dědicem. Poručníky svých nezletilých dětí, kromě Albrechta to byly dcery Marie Bohumila a Kateřina Anna, jmenoval Jindřicha Slavatu z Chlumu a Košumberka a svého bratra Karla z Valdštejna na Poličanech. Zároveň vyslovil přání, aby pozůstali *„jakž za živobyť mého se mnou vespolek v lásce a v drobrém srozumění jsou byli, tak aby po smrti mé v tom bez přítrže zůstávali“*.

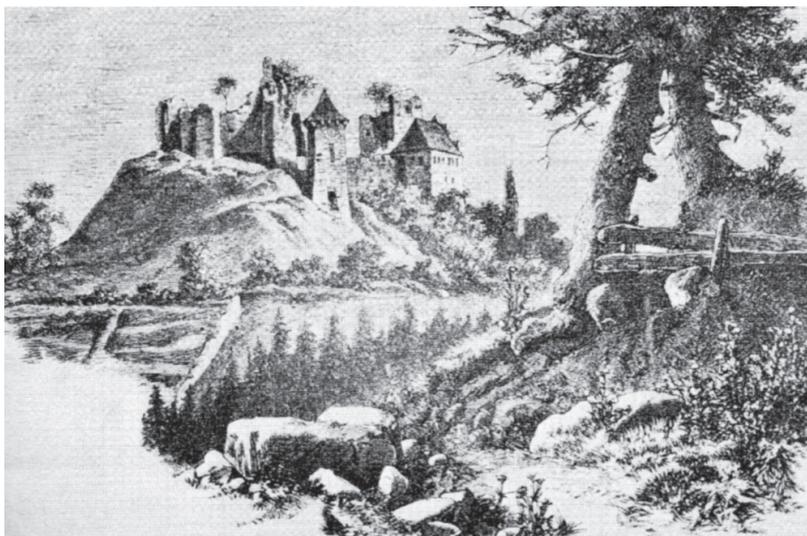
V deseti letech se Albrecht ocitl v soukromé škole na hradě Košumberku, kterou udržoval jeho poručník Jindřich Slavata a kde vyučovali kněží jednoty bratrské. Budoucímu vojevůdci se tu dostalo základního vzdělání, tedy především zvládl znalost čtení a psaní, přičemž jeho učitelé kladli důraz zejména na kázeň a zbožnost. Pro vzpurného a netrpělivého chlapce patrně taková škola představovala nepřetržitý sled utrpení a jistě se už těšil na chvíle, kdy si v souladu s dobovou výchovou šlechtice osvojí jízdu na koni a zacházení se zbraněmi.

V roce 1597 Albrecht ukončil pobyt na Košumberku, ostatně více vzdělání mu už asi tamní učitelé nedokázali poskytnout, a jeho poručníci se rozhodli poslat ho spolu s preceptorem a osobním sluhou na gymnázium v Goldbergu (dnes polské město Złotoryja) ve Slezsku. Neučinili tak kvůli jeho nadání, ale prostě proto, že Valdštejnové a Slavatové považovali studium pro své syny za ne-

zbytné, a to bez ohledu na vynaložené náklady. Albrecht se v Goldbergu především naučil dobře německy a zdokonalil se v latině. Ale zároveň tu narazil na nesmiřitelné náboženské sváry, vždyť až dosud žil v protestantském prostředí, jeho rodiče i poručníci byli příslušníky jednoty bratrské. A najednou se mu v Goldbergu dostávalo ze strany katolíků nadávek a sám pak dotčeně žaloval lehnického hejtmanovi na člověka, který ho údajně nazval „kalvínskou šelmou“.

Začátkem ledna 1599 zemřel Jindřich Slavata, a vzhledem k tomu, že druhý poručník Karel z Valdštejna byl vážně nemocen, ocitli se Albrecht a jeho dvě sestry vlastně bez poručníků. Ještě než mohl v této záležitosti rozhodnout zemský soud, přihlásila se o poručnictví jejich teta Jitka z Valdštejna, otcova neprovdaná sestra, která v té době už hospodařila na heřmanické tvrzi. Spolu s ní byli dalšími poručníky určení Kryštof Bulovanský z Hustiřan a Adam mladší z Valdštejna, nejbohatší příslušník tohoto rodu. Mladý Albrecht se po smrti Jindřicha Slavaty přechodně vrátil domů, ale už na podzim ho noví poručníci znovu vypravili do školy, tentokrát na akademii v Altdorfu u Norimberka.

Tato škola byla původně gymnáziem, ale v roce 1578 ji císař Rudolf II. povýšil mezi akademie a vybavil ji právem udělovat hodnost bakaláře i mistra svobodného umění. Z dobového pohledu se stala něčím mezi střední školou a univerzitou. Do Altdorfu přicházeli studovat mladí muži, ať už šlechtického, nebo měšťanského původu, a to nejen z německých končin, ale také z Čech. Zdejší akademii absolvoval například pozdější prezident stavovského direktoria z roku 1618 Václav Vilém z Roupova. Vyučovali zde učitelé z německých zemí, ale rovněž Italové, Švýcaři a francouzští hugenoti; oficiálně měla tato akademie pověst luteránské školy.

Zřícenina hradu Košumberk na vyobrazení z 19. století

Albrecht zde rozhodně neproslul zájmem o vědy a studium, ale naopak děláním dluhů a horlivou účastí na různých výtržnostech. Dozvídáme se o něm, že se podílel na útoku na dům doktora Schoppera a o dva týdny později se zase připlctl do rvačky, při níž jeho kolega Jan Hartmann zabil jednoho místního měšťana. Albrecht se spolu s několika dalšími studenty zachoval zcela kolegiálně a Hartmannovi pomohl k útěku z města. V Altdorfu vyvolal tento incident mimořádný rozruch a místní měšťané požadovali vyloučení viníků ze studií a dokonce se pokusili prohledat studentské byty. Šestnáctiletý Albrecht se jim s odvoláním na své šlechtictví vzepřel a navíc v potyčce pobodal kordem jistého Gottharda Livona. Hned poté dala norimberská městská rada mladého Valdštejna zadržet a uvěznit na císařském hradě v Norimberku.

Adam mladší z Valdštejna

Brzy si však norimberští konšelé tak tvrdý postup proti nezdárnému příslušníkovi starobylého českého rodu raději rozmysleli. Tehdejší doba si potrpěla na stavovské rozdíly, a tak se Albrecht po krátké době dostal z hradního žaláře a čekalo ho pouze domácí vězení, které mělo trvat tak dlouho, dokud nezaplatí své dluhy. Poté měl být ze studií vyloučen. Šlechtický mladík na to opět zareagoval vzpurně a v rozčilení zbil svého nového sluhu, jakéhosi Rehbergera.

O tom, co přesně následovalo, nemáme spolehlivé zprávy. Zdá se být jisté, že v Albrechtův prospěch zakročil jeho poručník Adam mladší z Valdštejna, jenž patřil k oblíbencům císaře Rudolfa II.

A tak v únoru roku 1600 nezdárný student altdorfskou akademií opustil, aniž zřejmě zaplatil své dluhy, a vydal se na obvyklou kavalerijskou cestu po Evropě. Galeazzo Gualdo Priorato uvádí, že se stal panošem Karla z Burgau, syna arcivévody Ferdinanda Tyrolského, a cestoval v jeho doprovodu. Brzy však patrně ze služby odešel a v cestě po evropských zemích pokračoval sám. *„Francie, Anglie a Holandsko byly dějištěm prvních Valdštejnových rozmarů. Protože v těch zemích nacházel jediné rozptýlení v cestování, jedinou jistotu ve střídání jedné krajiny za druhou a jediný pevný bod v bohatosti národních zvyků, oblékání a tradic, měl příležitost zevrubně a zcela bez omezení poznat vrtochy Štěstěny a bystřil ducha. Má-li se mládí naučit rozvážnosti, nemá než vlastní nestálost. Neklid je často důkazem probuzení ducha,*“

poznamenává Gualdo Priorato. Ve skutečnosti nevíme nic spolehlivého o Albrechtově putování Evropou ani o údajném dokončení studií v italské Padově. Tedy nic, co by se dalo seriózně potvrdit. A tak zůstává jisté jen to, že se v Čechách objevil až po dvou letech, to jest v roce 1602. Každopádně na svých cestách zdokonalil své jazykové znalosti. Kromě toho, že hovořil česky a německy a zvládl základy latiny, si osvojil italštinu, španělštinu a zřejmě i francouzštinu, což svědčí o velkém jazykovém nadání.

ZÁHADNÁ A OSUDNÁ CHOROBA

V roce 1602 obnovil císař Rudolf II. mandát proti jednotě bratrské, bratrské sbory v Mladé Boleslavi a v Týně nad Vltavou byly uzavřeny. Císař tak učinil na zvýšený nátlak katolické šlechty v čele s nejvyšším kancléřem Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic. Na českém zemském sněmu proti tomu ostře vystoupil mluvčí jednoty bratrské Václav Budovec z Budova. Náboženská atmosféra v Čechách výrazně zhoustla a zradikalizovala se. Valdštejnové se sice hlásili k reformaci a k jednotě bratrské, ale rozhodně nepatřili k radikálům. Výjimkou mezi nimi byl Adam mladší z Valdštejna, který, když se začal ucházet o službu u dvora, přestoupil ke katolíkům. *„A od něho se patrně Albrecht poučil o českých náboženských poměrech nejvíce,“* připomíná historik Josef Janáček. *„Vytužil rychle, že katolická strana slibuje svým stoupencům větší prospěch, ale hlavně si uvědomoval, že příslušnost k jednotě bratrské, kterou mu přisoudili rodiče při křtu, mu asi nikdy neposlouží, až se pokusí sám hledat cestu do popředí... Pro nezáměrného šlechtice s velkými ambicemi zde mnoho na výběr nebylo, a proto musel být Albrechtovi oportunismus Adama z Valdštejna hodně blízký.“*

Historikové předpokládají, že se Albrecht se po návratu do Čech nějaký čas zdržoval právě v pražském domě Adama mladšího z Valdštejna. Zdejší prostředí mu bylo jistě bližší než chudá heřmánická tvrz. Jednotvárný život venkovského šlechtice ho ničím nelákal, a proto se nakonec po příkladu jiných mladých renesančních kavalírů rozhodl pro vojenskou kariéru. V září 1603 sepsal listinu,

ve které děkoval tetě Jitce za péči o sirotčí majetek, a ten na jaře následujícího roku zápisem do zemských desek svěřil strýci Janu Kryštofovi z Valdštejna a dvěma pražským právníkům. V té době už měl zajištěno místo v císařském vojsku, kam nastoupil v nejnižší důstojnické hodnosti fendrycha (praporčíka). Jednání o sňatku sestry Kateřiny Anny s Karlem starším ze Žerotína, předákem moravských protestantských stavů, přenechal Adamovi mladšímu z Valdštejna.

V době její svatby Albrecht v Uhrách válčil s Turky a vyznamenal se při hájení Ostřihomi. V listopadu 1604 byl už hejtmanem, tedy velitelem pěší kompanie, a spolu s ním sloužili tehdy v císařském vojsku generála Giorgia Basty i další muži, s nimiž se měl v životě setkávat, například Jindřich Matyáš z Thurnu či původem španělský důstojník Don Baltazar Marradas y Vique. Před Košicemi, které tehdy držel turecký spojenec, sedmihradský vévoda Štěpán Bočkaj, utrpěl hejtman Valdštejn průstřel ruky a následně v lednu 1605, jak si sám poznamenal v podkladech pro sestavení horoskopu, onemocněl na „*uherskou nemoc a mor*“.

Co to bylo za choroby, se s odstupem doby můžeme jen dohadovat. Jisté je, že jako „uherská“ nebo také „francouzská“ nemoc bývala tehdy označována syfilida, kterou se mohl nakazit od nějaké nevěstky či markytánky ve vojenském ležení. Antropolog Emanuel Vlček, který v roce 1975 zkoumal Valdštejnovy tělesné pozůstatky, uvádí: „*Na kostře byly ... objeveny nesporné známky ... chronického onemocnění, které Valdštejna sužovalo posledních třicet let jeho života až do jeho smrti. Byla to orgánová syfilis, která se u Valdštejna projevovala jednou z forem nervové syfilis...*“ Antropolog dále připomíná vysoký obsah rtuti ve vévodově kostní tkáni. Rtuť se totiž tehdy tato choroba léčila. Zároveň dodává: „*Je přirozené, že*

další a další aplikované rtuťové kúry vedly postupně k chronické otravě organismu vévody. Příznaky provázející otravu rtuťí se plně kryjí s historicky uváděnými Valdštejnovými chorobnými příznaky. Vedle vzrušenosti, depresí, návalu krve, třesu, rozčilování, až zmitavých pohybů, mohlo docházet i k halucinacím a dementním projevům.“ Vlček v této souvislosti zmiňuje grafologické změny ve Valdštejnově rukopisu v posledním období jeho života, kdy se v něm projevuje zhoršující se třes rukou.

Historikové Josef Polišenský a Josef Kollmann však mají určité výhrady k tvrzení, že se Albrecht z Valdštejna nakazil syfilidou v roce 1604. V takovém případě by totiž druhé stadium choroby nastalo někdy kolem roku 1610 a třetí po roce 1620. Jenže právě po roce 1620 dochází k Valdštejnově mimořádné aktivitě, která ho vynese až do čela císařského vojska a učiní ho jedním z největších vojevůdců třicetileté války. Něco takového nemůžeme předpokládat u těžce nemocného muže. „Není sporu o tom, že Valdštejn byl po celý svůj život člověk churavý,“ uvádějí Polišenský a Kollmann. „On sám si opětovně stěžoval na dnu a přičítal toto bolestivé onemocnění... nemírnému pití vína ve svém mládí. Později pil jenom lehké veltlínské a spíše ještě pivo... Je víc než pravděpodobné, že Valdštejn trpěl jak dnou, tak na následky syfilidy: je ale otázka, kdy se tato onemocnění projevovala takovým způsobem, že ovlivňovala jeho rozhodování. Z ubohých tělesných zbytků, které se dnes pohodlně vejdou do stolní zásuvky, je velice riskantní dělat dalekosáhlé závěry.“

Z ČESKÉHO BRATRA KATOLÍKEM

Situace císařské armády, zimující u Prešova, byla kvůli nevyplacenému žoldu dosti zoufalá. Proto vojsko generála Basty vyslalo do Prahy své zástupce, aby vymohli vyplacení dlužného žoldu. Za pěchotu byl zvolen právě hejtman Albrecht z Valdštejna, za jízdu hejtman Jindřich Hýzrle z Chodů, který později sepsal svůj životopis, díky němuž o tomto putování víme. Během cesty Valdštejn vážně onemocněl, což mohlo souviset jak s nakažením syfilidou, tak se zápallem plic. Zatímco Jindřich Hýzrle se bez úspěchu vracel k vojsku, Valdštejn se léčil zřejmě v Praze, nebo v Heřmanicích. Na českém zemském sněmu v únoru 1605 jistě nebyl, přesto ho zde kvůli reklamaci dlužného žoldu navrhli na jmenování do funkce komisaře pro věci placení vojska. Bylo to poprvé, kdy se Albrecht, zatím bez své aktivní účasti, objevil na scéně velké politiky.

O něm samotném nemáme zprávy, teprve v červnu 1605 se objevuje v Rosicích, kde navštívil svou vážně nemocnou sestru Kateřinu Annu, provdanou za Karla staršího ze Žerotína. Ta po dvou měsících v pouhých jednadvaceti letech zemřela, patrně na tuberkulózu. Albrecht se spolu se svou druhou sestrou Marií Bohumilou zúčastnil jejího pohřbu. Nevíme, nakolik se v té době s Karlem starším ze Žerotína sblížil, nicméně byli švagry pouhý rok a nezdá se, že by Valdštejn, v té době ještě nevyzrálý, ctižádnostivý mladík, našel se vzdělaným a noblesním příslušníkem jednoty bratrské Žerotínem společnou řeč. Tím spíše, že Albrecht, v té době už pový-

šený na plukovníka a s vyhlídkou na dvorskou kariéru, přestoupil na podzim roku 1606 ke katolické víře.

„Všude, kam pohlédl, představovala víra stále vážnější otázku kariéry,“ připomíná Josef Janáček. *„Jedněm usnadňovala cestu dopředu, druhé brzdila a nechávala přešlapovat bezmocně na místě. A všude byli v nástupu katolíci a rozdmýchávali problém víry jako otázku bytí a nebytí.“*

Valdštejn přestoupil ke katolickému vyznání v jezuitské koleji v Olomouci, alespoň se tím olomoučtí jezuité chlubili. Největší zásluhy se v tomto ohledu připisují páteru Vítu Pachtovi, jenže ve skutečnosti vůbec nevíme, jak se Albrecht k olomouckým jezuitům dostal. Snad v tomto ohledu sehrálo roli jeho přátelství s Adamem Lickem z Rýzmburka a dalšími moravskými šlechtici, s nimiž se snad, a to slůvko zdůrazněme, seznámil na pohřbu své sestry Kateřiny Anny, manželky Karla staršího ze Žerotína. Jeho přestup nevyvolal žádný zvláštní ohlas, ostatně tuto cestu volili i jiní mladí šlechtici, například v té době mnohem známější Karel z Lichtenštejna nebo Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka. Vždyť jim konverze ke katolictví otevírala cestu k další kariéře. Pamětníkům českých poměrů ve 20. století jistě nemusím připomínat zjevné paralely, kdy členství v komunistické straně zajišťovalo dobrá místa a kariéerní postup. Gualdo Priorato k tomu ve Valdštejnově životopise moudře dodává: *„Pro velké věci je předurčen ten, kdo je uchráněn před velkou nepřízní.“*

Albrecht Václav Eusebius mohl samozřejmě těžko pomýšlet na nějakou úřednickou kariéru, ostatně při jeho výbušné povaze ho ani nelákala. Spíše si sám sebe dokázal představit v čele větších vojenských jednotek s vyhlídkou na život sice riskantní, nicméně přinášející slávu a bohatství. Jako čerstvý katolík s pověstí statečné-

Karel starší ze Žerotína

ho důstojníka z krátké uherské kampaně pomýšlel na válečnickou kariéru. Ale vzhledem k tomu, že císařův bratr arcivévoda Matyáš právě uzavřel mír s Bočkajem a s Turky, musel se poohlédnout po jiném bojišti. Takovým bylo v té době Nizozemí, kde tamní španělský místodržitel a další bratr Rudolfa II., arcivévoda Albrecht, válčil s protestantskými Spojenými provinciemi. Zájem o službu ve španělském vojsku byl však značný, a proto potřeboval přimluvu svého příbuzného a někdejšího poručníka, Adama mladšího z Valdštejna, u císaře Rudolfa II. Císař mu skutečně nechal počátkem ledna 1607 vystavit doporučující list, jenže než mohl budoucí

vojevůdce vyrazit do Nizozemí, i tam byl uzavřen mír. Albrechtu Václavu Eusebiovi se kariéra důstojníka opět vzdálila.

Naštěstí mu opět pomohla protekce, tentokrát ze strany, kterou by leckdo nečekal. Totiž od Valdštejnova bývalého švagra Karla staršího ze Žerotína. Ač sám patřil k jednotě bratrské a Albrechtova konverze by mu měla vadit, přimluvil se za něj u svého vídeňského přítele Jana z Mollartu, který působil na tamějším dvoře arcivévoddy Matyáše. Tato žádost byla kupodivu takřka obratem kladně vyřízena. Matyáš, který se dostal do konfliktu se svým starším bratrem Rudolfem II., měl nepochybně zájem naklonit si Žerotína jako vůdce moravské stavovské opozice. A tak mohl plukovník Albrecht z Valdštejna v dubnu 1607 vyrazit do Vídně s nadějí na pokračování důstojnické kariéry v řadách Matyášova vojska.

VE SLUŽBÁCH ARCIVÉVODY MATYÁŠE

Albrecht z Valdštejna přicestoval do Vídně v napjaté situaci, kdy se vztahy mezi oběma habsburskými bratry mimořádně vyhrotily. Mírové smlouvy, které arcivévoda Matyáš podepsal s Turky a s vůdcem uherského povstání Štěpánem Bočkajem, silně popudily císaře Rudolfa II., jenž snil o porážce tureckého vojska a krutém potrestání uherských vzbouřenců. V uzavřeném míru spatřoval komplot proti sobě. Podezíral Matyáše, že ho chce vystrnadit z císařského trůnu, a pokusil se mírové dohody sabotovat. Za této situace začala jednat rodina Habsburků, která formálně prohlásila právé ctižádostivého Matyáše za hlavu rodu. Psychicky nemocný Rudolf II. byl pokořen a ještě více se uzavřel do sebe. Na Matyášovu stranu pak začala přecházet protestantská šlechta v Rakousích a také na Moravě a žádala, podobně jako uherští magnáti, náboženskou svobodu.

V dubnu 1608 se v Ivančicích sešel sněm moravské šlechty, který sesadil z funkce zemského hejtmana Ladislava Berku z Dubé a zvolil direktorium v čele s Karlem z Lichtenštejna. Moravští šlechtici se přihlásili za poddané arcivévody Matyáše a Karla staršího ze Žerotína pověřili jednáním s uherskými a rakouskými stavy. Na sněmu se objevil i Albrecht z Valdštejna v hodnosti hejtmana pěšího pluku arcivévody Matyáše. Dokládá to svědectví Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka, který do Ivančic přijel jako posel císaře Rudolfa II. s úkolem odvrátit moravskou šlechtu od její zjevné vzpoury. Slavata se mimo jiné sešel také s Valdštejnem, ale zjevně neuspěl. Albrecht Václav Eusebius sice nesdílel Žerotínovo horlení

pro stavovská práva a náboženskou svobodu, jenže právě v Matyášově vojsku mu kynula další kariéra. Pod velením polního zbrojmistra Maxmiliána z Lichtenštejna měl na Moravě se souhlasem zdejších stavů naverbovat muže do pěšího pluku.

Arcivévoda Matyáš zatím ve Znojmě vydal manifest k obyvatelům zemí Koruny české. Odůvodňoval v něm svůj postup neschopností císařského bratra a zlou vůlí jeho rádců a prohlašoval, že hodlá chránit všechna privilegia a svobody habsburských zemí. Napjatou situaci se pokusil zachránit kardinál a olomoucký biskup František z Dietrichštejna. Bez otálení se rozjel do Znojma, aby zabránil ozbrojenému konfliktu. Marně. Papežský legát Antonio Caetano, který ho při jednáních s Matyášem doprovázel, referoval do Říma, že Rudolfovo postavení je beznadějně. *„Pokud jde o císaře, nikdo ho již nechce a mluví se o něm s nepředstavitelnou nestydatostí a nedostatkem respektu,“* uvedl legát doslova.

Jakmile Matyáš vstoupil v čele své armády do Čech, začal ustrašený Rudolf II. pomýšlet na útěk z Prahy. Dokonce se obrátil na saského kurfiřta Jana Jiřího s dotazem, zda by mu poskytl azyl v Drážďanech. Kurfiřt byl jeho žádostí poněkud uveden do rozpaků. Souhlasit nechtěl, odmítnout nemohl. Rudolf, který se už před svými komorníky ani nesnažil skrývat neustálý pláč, v zoufalství začal po Čechách sbírat vojenskou hotovost.

Česká šlechta však kupodivu stála při císaři. V jeho zastoupení svolal nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic do Prahy zemský sněm a dokonce se mu podařilo přemluvit zcela vyděšeného Rudolfa, aby před shromážděnými stavy promluvil. Vždyt mnozí lidé v Čechách už nevěřili, že je císař vůbec naživu. Dokonce kolovaly pověsti, že místo něj sedí na Pražském hradě jakýsi panovníkovi podobný švec, za něhož vládnou císařští radové.

Matyáš jako císař

Není divu, že shromážděný sněm strnul údivem, když se před ním objevil pobledlý a roztřesený stařec, usedl na trůně a slabým hlasem pronesl několik německých vět, které kancléř Lobkovic přeložil do češtiny. Rudolf se omluvil, že se necítí zdrav, a brzy opustil zasedání sněmu. Jeho krátké vystoupení většinu přítomných dojalo. Dokonce se ho zastal jeden z vůdců české protestantské opozice Václav Budovec z Budova a přesvědčil české nekatolíky, aby zatím netrvali na požadavku náboženských svobod.

Matyášovi, když se k němu nepřidala česká šlechta, nezbylo než s nešťastným Rudolfem vyjednávat. A tak 25. června 1608 v li-

Praha v době Rudolfa II.

beňském zámku, na dohled od pražských hradeb, podepsali oba habsburští bratři mír. Rudolf zároveň postoupil Matyášovi uherskou korunu a Moravské markrabství. Zbývaly mu už jen císařská a česká svatováclavská koruna.

Uzavřením míru skončila pro Albrechta z Valdštejna další krátká válečná kampaň a také se musel rozloučit s hodností hejtmana. Kromě toho si účastí v Matyášově vojsku zkomplikoval vlastní postavení. Císař Rudolf II. se sice zavázal, že nebude považovat za provinění postoj uherských, rakouských a moravských stavů, ale situace v Čechách nebyla pro Matyášovy stoupence právě příznivá. A tak český šlechtic Valdštejn, který byl se svým zverbovaným pěším plukem v době podpisu libeňského míru teprve u Jihlavy, raději zůstal na Moravě.

CO KEPLER VYČETL Z HVĚZD

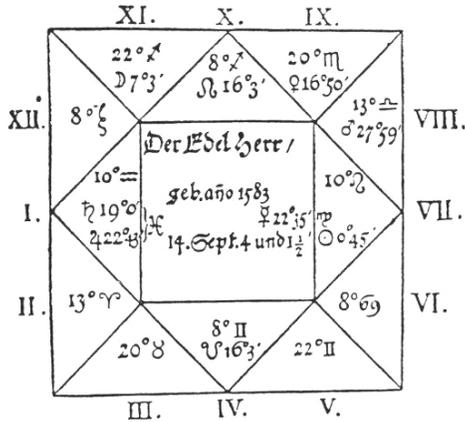
Několik měsíců po uzavření libeňského míru si nechal Albrecht z Valdštejna vypracovat horoskop od císařského hvězdáře a matematika Johanna Keplera. O jeho zprostředkování se zřejmě postaral šlechtic nizozemského původu Gerhard Taxis. Nevíme jistě, zda se Valdštejn s geniálním astronomem, který pobýval na pražském dvoře Rudolfa II., tehdy sešel, ale vzhledem k tomu, jak Kepler při sestavování horoskopů postupoval, se to zdá pravděpodobné. Podivínský císař si sice na učence náramně potrpěl, rád pobýval v jejich společnosti, ale jeho kancelář je vyplácela velmi nepravidelně a opožděně. A tak se i Keplerovi často nedostávalo peněz a musel si přivydělávat u šlechticů a bohatých měšťanů. Na sestavení horoskopu by astrologovi mělo stačit přesné datum narození. Z výpočtu postavení planet a hvězd v čase příchodu dotyčné osoby na svět se pak předpovídá její budoucnost. Keplerovi však pouhé datum narození nestačilo. Ve snaze po zvýšení spolehlivosti své předpovědi se snažil co nejvíce dozvědět o člověku, jehož horoskop sestavoval. A to zřejmě vyžadovalo i osobní setkání. Samozřejmě je to jen moje spekulace. Leccos se mohl hvězdář dozvědět od Valdštejnových přátel. Nicméně jeho postřehy a předpovědi týkající se budoucího frýdlantského vévody jsou obdivuhodně trefné.

„Ze seskupení hvězd při Valdštejnově narození vyvodil Kepler závěry o bystré a inteligentní osobnosti s vysloveně asociálními sklony,“ píše Josef Janáček. „Jeho klient projevoval neskrývaný odpor ke všemu všednímu a naopak velkou touhu po výjimečnosti...Valdštejn byl před-

Wallensteins Horoskop 1608.

Horoscopium gestellet durch Ioannem Kepplerum

1608.

Postavení hvězd v Keplerově horoskopu
Albrechta z Valdštejna

určen k pohrdání lidskou konvencí i křesťanskými zásadami... „Bude považován za samotáře, ba dokonce za opovrženého netvora, psal Kepler, „bude lakotný, ukrutný k poddaným, vrtkavý a svárlivý, nepozná ani manželskou, ani bratrskou lásku, k nikomu nenajde bližší vztah...“ Kepler předpovídal Valdštejnovi, že dojde vysoké hodnosti a bohatství. Na jedné straně si musel Valdštejn v cestě za kariérou proti sobě popudit mnoho nepřátel, s nimiž bude muset neustále zápasit, na druhé straně si však mohl získat i oblibu u velkého počtu lidí...“

Horoskop to tedy nebyl pro Valdštejna právě lichotivý, nicméně mu sliboval slávu, bohatství a závratnou kariéru. A to mladého, teprve pětadvacetiletého šlechtice nadchlo do té míry, že ho nosil stále při sobě; stal se pro něj jakýmsi průvodcem v životě. Stále se k němu vracel a osobně si zaznamenával, jak se předpověď, vyčtená z postavení planet a hvězd, kryje se skutečností. Astrologie byla tehdy brána velmi vážně, lidé věřili, že jejich osud předurčují hvězdy. Valdštejn tedy nebyl v tomto ohledu výjimkou. Nicméně v jeho případě se důvěra v hvězdopraectví stávala až maniakální posedlostí. Nikdy neodkládal zvláštní astrologický amulet a jeho sluhové museli všude s ním, z jednoho polního ležení do druhého, stěhovat zavazadla s astronomickými a astrologickými přístroji. Svůj horoskop si v dalších letech nechával Keplerem dále zpřesňovat a bezmezně mu důvěřoval. S trochou nadsázky můžeme říci, že slavný astronom a také astrolog Albrechta z Valdštejna svým způsobem vlastně stvořil, respektive vytvořil tu podobu, v níž byl a je frýdlantský vévoda obecně přijímán. Vytvořil „ďábla Valdštejna“, který, hnán bezmeznou ctižádostí, byl ochoten jít až na vrchol moci a slávy, a to i s vědomím rizika, jež ho může strhnout do propasti. Kdo ví, co by stalo, kdyby Valdštejn nepotkal Keplera, kdyby ho už od počátku zastoupil italský astrolog Giovanni Battista Senni, který byl ve Valdštejnových službách na konci jeho dramatického života? Možná by jím vypracovaný horoskop mladého Albrechta tolik nenadchnul, možná by se jím tolik neřídil a počínal by si uvážlivěji.

Ale to je samozřejmě jen hypotetická úvaha. Valdštejnův pozdější blízký přítel a důvěrník Adam Erdman Trčka z Lípy o něm uvedl, že „... všem těm hvězdopraectvům tolik věří; hvězdáři že mu toho tolik předpovídají, jak velkým pánem se má stát; že vše se stane, až přijde čas“.

Johannes Kepler

Jisté je, že Keplerův horoskop se měl už brzy začít naplňovat. Astrolog totiž chytře předpověděl, že počátkem kariéry mladého šlechtice bude sňatek s bohatou vdovou. Ostatně to byla vcelku logická úvaha. Tak začínali svou životní pouť mnozí mladí kavalíři, co měli duši cyniků a hluboko do kapsy.

SŇATEK S BOHATOU VDOVOU

V květnu 1609 si Valdštejn poznamenal do svého horoskopu: „*Uzavřel jsem sňatek s jednou vdovou.*“ Tento stručný záznam, jak trefně poznamenávají Josef Polišenský a Josef Kolmann, „*nesvědčí o velikém citovém vzplanutí*“. A hned dodávají, že tímto sňatkem „*si otevřel cestu ke splnění svých ctižádostivých plánů a zároveň ho na léta zařadil do moravské stavovské společnosti.*“ Tou vdovou byla Lukrécie Nekšová (či Nekšovna) z Landeka, žena asi o rok starší než Albrecht, jejíž manžel Arkleb z Víckova zemřel 28. října 1608. Zatímco zesnulý choť byl nepříliš majetný evangelík, Lukrécie byla hluboce věřící katoličkou a především dědičkou rozsáhlého vsetínského a lukovského panství. Do jejího dalšího osudu tentokrát zasáhli olomoučtí jezuité, kteří, jak už víme, stáli za Valdštejnovou konverzí ke katolicismu. Právě oni utěšovali nečekaně ovdovělou a ještě mladou ženu a zároveň o ní hovořili jako o bohaté katolické nevěstě. Právě oni jí měli za ženicha vyhlédnout chudého Albrechta Václava Eusebia, aby si ho ještě více připoutali k sobě. Bylo tomu opravdu tak? Historikové nejsou v tomto ohledu jednotní. Podle listů Karla staršího ze Žerotína se Lukrécie se dobře znala s jeho manželkou a Valdštejnovou sestrou Kateřinou Annou. Je tedy velmi pravděpodobné, že se Albrecht se svou budoucí manželkou seznámil při návštěvě na žerotínských statcích. Oba byli vlastně vrstevníci, ale nepředpokládejme mezi nimi vzplanutí jiskry vzájemné náklonnosti. Lukrécie byla za svého prvního manžela Arkleba provdána bez lásky a sňatek jistě brala

jako svou povinnost. A nejinak tomu určitě bylo i při její svatbě s Valdštejnem.

Na sklonku roku 1608 pobýval Albrecht na vídeňském dvoře arcivévody Matyáše. V té době obdržel list jezuitského pátera Víta Pachty, jímž ho zval do Olomouce. Patrně mu v něm naznačil, oč se jedná, a Valdštejn si připomněl předpověď Keplerova horoskopu slibující sňatek s bohatou vdovou. Proto se hned vydal na Moravu. Jezuité věděli, že Albrecht pochází z velmi starobylého a urozeného českého rodu, a zároveň dobře odhadli jeho ctižádost a hlad po penězích a majetku, jehož se mu nedostávalo. Jako nedávný konvertita se jím zdál ideální partii pro bohatou a velmi zbožnou Lukrécii. Na její názor se nijak neohlíželi. A Valdštejn s chutí chytil příležitost za pačesy. Rozhodně víc než nevěstiny půvaby ho zajímalo její bohatství.

Po svatbě se však kupodivu nestal spolumajitelem manželčina majetku. Podle závěti Lukrécieina otce Václava Nekeše z Landeka zůstávala nadále ničím neomezenou paní vsetínského a lukovského panství, jejichž cena byla odhadována na zhruba 300 až 400 tisíc zlatých. Platilo to ovšem jen po dobu jejího života. Po její smrti měl celý majetek připadnout rodině jejího prvního manžela Arkleba, tedy Víckovským. Valdštejn proto s Lukrécieinou podporou zahájil boj proti platnosti závěti jejího otce a skutečně se mu podařilo uplatit část Arklebových příbuzných a dosáhnout zneplatnění závěti Václava Nekeše. Už tehdy při tom prokázal mimořádnou prohnanost a bezohlednost, tedy vlastnosti, kterému mu pak často pomáhaly v jeho podivuhodné kariéře. Důležitý byl výsledek, totiž že Lukrécie prohlásila Albrechta za spolumajitele všech svých panství, a Valdštejn se tak stal příslušníkem moravských stavů. Měl právo zasedat na moravském zemském sněmu

a ve svých sedmadvaceti letech se stal bohatým a respektovaným šlechticem.

V roce 1610 Albrecht Václav Eusebius definitivně přesídlil na Moravu. Svůj heřmanický statek v severovýchodních Čechách totiž levně odprodal svému strýci Hanibalovi z Valdštejna. Jistě se nyní jako bohatý moravský pán rád zbavil nevelké, chudé tvrze a několika vesnic, jež mu připomínaly skromný život jeho mládí. Na druhé straně si musíme připomenout, že Valdštejna, který byl ve službách arcivévody Matyáše, nemohlo v Čechách čekat nic dobrého. Vždyť vztah mezi oběma habsburskými bratry byl, jak už víme, mimořádně napjatý. Císař Rudolf II., pokud se nemohl pomstít Matyášovi, si mohl vybit zlost na jeho služebnících a stoupcích. Josef Janáček si proto dovoluje položit otázky: *„Nevzdával se Valdštejn Heřmanic ze strachu z císaře? Nezachraňoval je ve valdštejnském majetku před případnou konfiskací?“*